TİDSAD
Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Türk Toplumu Perspektifinden Dışa Açık Piyasa Ekonomisi, Kurumlar, Demokrasi ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

Evaluation of the Relation between Institutions, Democracy and Economic Performance in Open Market Economies from the Perspective of Türkiye

Tolga KABAŞ*

Geliş/Submitted: 17.05.2024
Kabul/Accepted: 25.09.2024
Yayın/Published: 27.09.2024

Citation / Atıf

Kabaş, T. (2024). Türk Toplumu perspektifinden kurumlar, demokrasi ve ekonomik performans arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (42), 238-259.

Makale Türü: **Araştırma Makalesi** Article Information: **Research Article**

10.29228/TIDSAD.76540

This article was checked by Intihal.net. Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.
This article is under the Creative Commons license. Bu makale Creative Commons lisansı altındadır.

* **Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi, tkabas@cu.edu.tr**

TİDSAD
Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Öz: Gelişmekte olan ülkeler modernleşebilmek, kapitalizme evrilmek ve yapısal olarak değişebilmek için kalkınma paradigmaları arasında en uygun olanı seçmek zorunda kalmaktadırlar. 1950'lerden 1980'li yılların başlarına kadar gelişmekte olan ülkelerde içe dönük olan ithal ikameci sanayileşme stratejisini savunan Yapısalcı paradigma etkili olmuştur. 1980'lerin başlarından itibaren günümüze kadar uzanan dönemde ise ihracata dayalı büyümeye modeline dayalı olan Neoliberal görüşler geçerlilik kazanmıştır. 1980'lerin başlarından itibaren kalkınma literatüründe yer alan birçok araştırmacı dışa açık serbest piyasa ekonomisinin, iktisadi kurumların ve demokrasinin ekonomik performans üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Batılı ülkelerin ekonomik başarısı iyi bir kurumsal yapıyla birlikte liberal demokrasiyi oluşturmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise iyi olmayan iktisadi/siyasi kurumsal yapı ve demokrasi açıklarından dolayı zayıf bir ekonomik performans gerçekleşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde iktisadi ve siyasi kurumların seçimi, dışa açıklığın ve ekonomik serbestleşmenin akıllıca yönetilmesi için evrensel bir formül bulunmamaktadır. Küreselleşmeyi akıllıca yönetebilen gelişmekte olan ülkelerin kalkınmada ve büyümede daha başarılı oldukları görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de 1930'larda oluşturulan devletçi sanayileşme modeli (karma ekonomi) 24 Ocak 1980 Kararlarına kadar uygulanmıştır. 1980'lerin başlarından itibaren Türkiye Neoliberal politikaların yaslandığı Neoklasik iktisat teorisiyle ekonomik ve sosyal olarak modernleşmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada, kurumlar, dışa açık piyasa ekonomisi ve demokrasi ile ekonomik performans arasındaki ilişki Türk toplumu perspektifinden aydınlatılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İktisat sosyolojisi, kurumlar, demokrasi, dışa açık piyasa ekonomisi.

Abstract: Developing countries are forced to choose the most suitable development paradigm in order to modernise, evolve to capitalism and structurally change. Between 1950s and 1980s Structuralist paradigm and Import Substitution Industrialization (ISI) strategies were applied in developing countries. However since the begining of 1980s Export Led Growth (ELG) model and Neoliberal views are popular in the developing world. Since 1980s many social researchers try to investigate the influences of free market economy, economic institutions and democracy on economic performance. The studies reveal that the institutional capital of a country affects the economic performance and development level of the country. Western liberal countries economic sucesss is achieved by constructing a good institutional environment and liberal democracy. Developing countries can not realize a high economic performance and a high quality development due to bad economic institutions and democratic deficits occuring in their countries. However, there is no universal formula for developing countries to choose good economic/political institutions and manage their open economies. Developing countries who can manage globalization policies wisely are sucessful to achieve development and high growth rates. Within this regard, etatist industrialization in Turkey, which had started during 1930s, ended with January 24 1980 economic measures. Since the beginning of 1980s, Turkey is trying to modernize with Neoliberalism that is, Neoclassical economics. In this study, the relationship between institutions, open economy, democracy and economic performance are tried to be explained by using the approach of economic sociology.

Keywords: Economic sociology, institutions, democracy, open market economy.

Giriş

Gelişmekte olan ülkeler modernleşebilmek, kapitalizme evrilmek ve yapısal olarak değişebilmek (yenileşmek) için kalkınma paradigmaları arasında en uygun olanı seçmektedirler. 1950'lerden 1980'li yılların başlarına kadar olan dönemde gelişmekte olan ülkelerde Yapısalcı Okul etkiliyken içe dönük ithal ikameci sanayileşme politikaları uygulanmıştır. 1980'lerin başlarından itibaren günümüze kadar olan dönemde ise ihracata dayalı büyüme modelini savunan Neoliberal görüşler geçerlilik kazanmıştır. Yapısalcı Okula göre gelişmekte olan ülkelerin piyasalarında yaygın bir şekilde piyasa başarısızlıkları bulunmaktadır. Yapısalcılara göre devlet müdahalesi piyasa başarısızlıklarını düzelterek daha yüksek bir iktisadi performansa yol açmaktadır. Ancak, Yapısalcılığın uygulandığı ülkelerdeki dış açık ve dış borç sorunları gelişmekte olan ülkeleri ağır bir krize sokmuştur. Böylece, Yapısalcılık gözden düşerken, piyasaları merkeze alan Neoliberalizm gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecini ve stratejilerini etkilemeye başlamıştır.

Verimlilik (karlılık-büyüme) ile eşitlik (adalet) arasındaki ikilem ana akım iktisatçıların kolay bir şekilde çözemediği bir sorun olmuştur. Bu ikilemle karşılaşan ana akım iktisatçılar Neoklasik teoriyi eşitlik (adalet) değil, verimlilik argümanı üzerine kurmuşlardır. Büyük bir çoğunluğu Anglo-Sakson olan ana akım iktisatçılar, piyasaları merkeze alan Neoklasik teoriyi geliştirmişlerdir. Neoklasik iktisat teorisinin ana akım olmasıyla verimli olan şirketlerin, organizasyonların, sistemlerin, ürünlerin, devletlerin hatta insanların piyasanın evrim sürecinde ayakta kalması kabul edilmiştir. Sosyal adalet ilkesi ise ikinci plana itilmiştir. Böylece, kapitalizmi düzenleyen temel dünya görüşü, Sosyal Darwinizm akımı olmuştur. Neoklasik teorinin ana akım olması ve hızlı bir şekilde yükselişi Neoliberalizmin ortaya çıkışında da çok etkili olmuştur.

1990'larda yapılan araştırmalar ekonomik performans üzerindeki etkileri bakımından liberal iktisadi ve siyasi kurumların önemini ortaya koymuştur. Ekonomik performans mülkiyet haklarının korunmasına, hukukun üstünlüğüne, insan haklarının korunmasına, demokratik kuralların niteliğine, piyasaların varlığına, piyasaların ne kadar etkin olduklarına bağlıdır. Batılı liberal kapitalist ülkelerin ekonomik başarısı bu kurumsal yapıyı oluşturmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, ilk defa Oliver Williamson tarafından ortaya atılan Yeni Kurumsal İktisat Okulu ana akım olan Neoklasik İktisat Teorisini tamamlamak ve kurumsal (hukuksal) olarak güçlendirmek için geliştirilmiştir. Artık ekonomik sorunların çözülmesi ve ekonomik performansın arttırılması için serbest olan piyasalarda dengeyi sağlayan "doğru fiyatların" belirlenmesi yeterli değildir. Aynı zamanda piyasalarda "doğru kurumların" bulunması gerekmektedir.

1980'lerin başlarına kadar devletçi politikalar uygulayan Yapısalcı Okul gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasını sağlayamamıştı. 1980'lerin başlarından itibaren uygulanan piyasa merkezli olan Neoliberal politikalar da ülkelerin kalkınma sorunlarını tam olarak çözememişti. Neoliberal politikaların uygulandığı ülkelerde büyüme performansı gerçekleşen krizlerle aşınmış, yoksulluk artmış ve gelir dağılımı bozulmuştu. Ekonomi ile hukukun birleştiği bir alt disiplin olarak Yeni Kurumsal İktisat Okulu bu duruma bir çözüm olarak geliştirilmişti. Oliver Williamson tarafından geliştirilen Yeni Kurumsal İktisat Okulu Neoklasik İktisat Teorisini tamamlamak ve kurumsal (hukuksal) olarak güçlendirmek için araştırmalar yapmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yapısal olan ekonomik sorunların çözülmesi için

önerilen yapısal reformların büyük bir kısmı Modern Kurumsal İktisat Okulu tarafından geliştirilmektedir.

İktisat sosyolojisi ise iktisat ile sosyoloji arasında iletişimi sağlayan ve iki bilim dalının karışımı olarak ortaya çıkan bir alt disiplindir. Bu çalışmada gelişmekte olan ülkelerde iktisadi kurumların seçimi, dışa açık piyasa ekonomisi ve demokrasi ile ekonomik performans arasındaki ilişki Türk toplumu perspektifinden iktisat sosyolojisi yaklaşımıyla aydınlatılmaya çalışılmaktadır.

Gelişmekte Olan Ülkelerde Verimli Olan İktisadi Kurumların Seçilmesi

Kurumlar, insanların karşılıklı davranışlarını (ilişkilerini) şekillendirmek için bulunan bir kısıt şekli olarak tanımlanmaktadır. Kurumlar gündelik hayatımızı istikrarlı bir yapıya kavuşturarak belirsizliği azaltmaktadır. Kurumlar sayesinde, sokakta arkadaşlarımıza selam vermek, araba kullanmak, alış veriş yapmak, borç almak, bir iş kurmak, ölülerimizi defnetmek gibi görevleri nasıl yerine getirmemiz gerektiğini biliriz veya kolayca öğrenebiliriz. Aynı işlemleri başka bir ülkede, örneğin İngiltere'de veya Almanya'da yapmak istediğimizde, kurumların farklı olduğunu gözlemlemekteyiz. Kurumlar formal yazılı kurallardan, hem de formal kuralları destekleyen enformal kurallardan oluşmaktadır. Formal kurallar siyasi ve yasal kurallar, ekonomik kurallar ve sözleşmelerden oluşmaktadır. Mülkiyet hakları formal kurumlara örnek olarak verilebilir.

İnsanların geliştirdiği iki büyük organizasyon piyasalar ve devletlerdir. Piyasalar tüketicilerden, işveren kurumlarından, sendikalardan, düzenleyici kurumlardan oluşmaktadır. Piyasalardaki karşılıklı ilişkiler resmi olan ve olmayan kurallar tarafından yönetilmekte, resmi mülkiyet haklarıyla güçlendirilmektedir. Verimli kurumların yokluğunda kuruluşlar içindeki insan davranışları sosyal olarak optimum değildir. Örneğin mülkiyet hakları iyi tanımlanmamışsa, piyasalar başarısız olabilmektedir. Ekonomilerin uzun dönem performansının en önemli belirleyicisi kurumlardır. Kurumların kalitesi, yatırımların verimliliğini iyileştirdiği için büyüme üzerinde doğrudan etkisi olmaktadır. İyi kurumlar büyümeye, büyümede daha iyi kurumların oluşmasına yol açmaktadır. İyi kurumlar bürokrasiyi, rantiye maliyetlerini ortadan kaldırarak yatırımların etkinliğini artırmakta ve büyümeyi özendirmektedir.

Çünkü, ekonomide aktörlerin karşılaştığı teşvikler büyük ölçüde kurumlar tarafından belirlenmektedir. Kurumların uyardığı davranışlar yüksek katma değerli bir üretime yol açıyorsa büyümeye katkıda bulunmaktadır. Ekonomik özgürlüğü garantileyen kurumlar büyümeyi teşvik eden bir role sahiptir. Çünkü üretken faaliyetlerin daha az vergilenmesini sağlamakta, bağımsız bir yargı sistemi ile özel mülkiyet haklarının korunmasını temin etmektedir. Ayrıca, dinamik bir iş çevresi üretmekte, düşük ve istikrarlı bir fiyat artışıyla rasyonel karar verme süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Zayıf kurumsal çerçeve ise işlem maliyetlerinin yüksek olmasına yol açmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde mülkiyet haklarının güvence altına alınmamış ve iyi tanımlanmamış olmasından dolayı, firmaların küçük ölçekli olmasına, düşük sermaye-teknoloji kullanmalarına ve kısa vadeli kararlar almalarına neden olmaktadır.

İktisadi kurumlar formal kurallardan oluşmakta ve ticaret sırasındaki belirsizliği azaltarak sosyal düzenin oluşmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda iktisadi kurumlar bireylerin ekonomik motivasyonlarını etkileyerek ülkenin büyüme performansını ve gelişmesini etkiler. Bir yandan da iktisadi kurumlar fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarını, üretim organizasyonunu etkilerler. Ülkeler arasındaki coğrafi ve kültürel farklılıklar ekonomik performansı etkilese de, iktisadi kurumlar ülkeler arasındaki refah farklılıklarını belirleyen en önemli unsurdur. İktisadi kurumlar ekonominin büyüme potansiyelini ve toplumsal refahı etkilediği gibi, fiziki ve beşeri sermayenin birikimini de etkiler. Bir başka deyişle, iktisadi kurumlar pastanın büyüklüğünü belirlediği gibi, bu pastanın bireyler ve guruplar arasında nasıl bölüşüldüğünü de belirler.

İktisadi kurumlar toplumun kollektif seçimleri sonucunda belirlenirler. Fakat, toplumda tüm bireylerin ve gurupların aynı iktisadi kurumlar setini tercih edeceklerine dahi bir garanti bulunmaz. Çünkü, farklı iktisadi kurumlar farklı büyüme performansına ve kaynak dağılımına yol açar. Dolayısıyla, farklı guruplar ve bireyler arasında iktisadi kurumların seçimi hakkında bir çıkar kavgası yaşanır. Öyleyse, iktisadi (ve siyasi) kurumlar dengesi nasıl oluşacaktır? Örneğin, iktisadi kurumlar seti seçimi için rekabet eden iki gurup bulunuyorsa hangisinin tercihleri kabul edilir? Bu sorunun cevabı, hangi gurubun siyasi gücü daha fazlaysa o grubun tercihleri kabul edilecektir. Ancak, bu durumda iktisadi kurumlar setlerinin hangisinin daha verimli olduğu bu seçimde etkili olabilir.

Fakat, hangi gurubun siyasi gücü daha fazlaysa tercih ettiği iktisadi kurumlar setinin kabul görmesini sağlar. Bu durumda bazen verimli olmayan iktisadi kurumlar seti de seçilebilmektedir. Çünkü, çatışma içinde olan guruplar ekonomik ve siyasi pozisyonlarını iyileştirecek kurumlar setinin seçilmesi için devleti etkileyecek şekilde lobicilik yaparlar. Çakışan menfaatleri olan guruplar neden büyümeyi maksimum yapacak bir iktisadi/siyasi kurumlar seti için aralarında anlaşma yapmazlar? Büyümeyi maksimum yapacak kurumlar için bir anlaşmaya varılması ancak guruplar arasında bir konsensusa ulaşılmasıyla gerçekleşir. Siyasi gücün kullanılması neden ekonomik verimsizliklere ve yoksulluğa yol açar? Çünkü, siyasi gücü ellerinde bulunduranların siyasi gücü kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaları kötü iktisadi kurumların seçilmesine yol açar.

Kötü yani verimsiz olan iktisadi kurumlar ise üretim maliyetlerinin ve işlem maliyetlerinin yükselmesine yol açar. Bu durum da ekonomik verimsizliklere ve ekonominin büyüme performansının azalmasına neden olur. Siyasi gücün toplumda dağılımı sosyal sistem tarafından belirlenir, yani içseldir. Diktatörlükten demokrasiye geçiş sürecini daha iyi anlayabilmek için siyasi gücü iki parçaya ayırmakta fayda vardır: Bunlar de jure (kurumsal) ve de facto (kurumsal olmayan) siyasi güçlerdir. De jure siyasi güç, toplumdaki siyasi kurumlardan kaynaklanan güçtür. Siyasi kurumlar iktisadi kurumlara benzer ancak siyasi alandaki bireylerin kısıtlarını ve motivasyonlarını belirler. Siyasi kurumlar seti seçildiğinde belirsizlik azalır ve sosyal düzen kurulmuş olur. Siyasi kurumlara örnek olarak yönetim şekli verilebilir. Demokrasiye karşılık diktatörlük veya otokrasi gibi.

Yasalar, anayasalar, siyasi elitler üzerindeki kısıtlar gibi faktörler de de jure siyasi kurumlara örnek olarak verilebilir. Örneğin, Monarşilerde siyasi kurumlar tüm de jure siyasi gücü Krala verir ve siyasi gücünün üzerine çok az kısıtlar bulundururlar. Anayasal Monarşide ise siyasi kurumlar seti siyasi gücün bir kısmını parlementoya devrederek Kralın siyasi

gücünü sınırlar. Bir grup insan siyasi kurumlarca verilmiş güce sahip olmasalar da enformal olarak siyasi güce sahip olabilirler. Topluma isteklerini kabul ettirebilmek için ayaklanma yapabilirler, askeri güç kullanabilirler, topluma çok maliyetleri olan, fakat barışçı yöntemler kullanabilirler. Bu tür siyasi güce de facto siyasi güç denilir. De facto siyasi güce sahip gurubun gücü sahip olduğu iktisadi kaynaklara bağlıdır.

Enformal olan yani, kurumsal olmayan de facto siyasi güç toplumun birlikte hareket etmesini sağlar. Örneğin, Orta Çağda yaşayan ve anayasa tarafından verilmiş hiçbir siyasi gücü bulunmayan köylü sınıfı gibi. Anayasal hakları olmayan bu guruplar merkezi otoriteye başkaldırmışlardır. Bu dinamik sosyal sistem içerisinde siyasi kurumlar ve kaynakların dağılımı iki temel değişkeni oluşturur. Bu iki temel değişken yavaşça değişerek, iktisadi kurumları ve ekonomik performansı doğrudan ve dolaylı olarak değiştirirler. Doğrudan etkisi basittir, örneğin, eğer siyasi kurumlar tüm siyasi gücü bir insanın veya gurubun eline bırakırsa mülkiyet haklarının korunması, herkes için fırsat eşitliği hakkının sağlanması çok zor olur. Dolaylı etkinin ortaya çıkması ise siyasi kurumların de jure siyasi gücün dağılımını belirlemesi ve bunun sonucunda iktisadi kurumların seçimini de etkilemesi ile olur.

Bu çerçevede siyasi kurumlar iktisadi kurumların dengesini belirleyerek iktisadi sonuçları da belirler(Acemoğlu vd., 2004:5). Buraya kadar anlatılan çerçeveyi özetlemek gerekirse, siyasi kurumlar ve kaynakların dağılımı dinamik sosyal sistem içerisinde iki temel değişkendir. Başlangıç durumunda bu iki temel değişkenin bilinmesi sistemdeki diğer tüm değişkenlerin belirlenmesini sağlar. Siyasi kurumlar de jure siyasi gücün dağılımını belirlerken, kaynakların dağılımı de facto siyasi gücün dağılımını belirler. Siyasi gücün bu iki kaynağı iktisadi kurumların seçimini ve siyasi kurumların da gelecekteki evrimini belirler. De jure ve de facto siyasi gücün karşılıklı etkileşiminin ekonomide yansımaları olur. De jure ve de facto siyasi güçlerin karşılıklı etkileşimlerinin anlaşılmasının hayati bir önemi bulunur.

İktisadi kurumlar iktisadi sonuçları belirleyen en önemli faktör olsa da sosyal sistemin içinden belirlenirler yani, içseldirler. İktisadi kurumlar iki temel değişken olan siyasi kurumlar ve kaynakların dağılımı tarafından belirlenirler. İktisadi kurumlar iktisadi sonuçları etkileyerek ekonominin büyüme oranını ve kaynakların gelecekteki dağılımını belirler. Bu sosyal sistemin değişme eğiliminin veya dayanıklılığının iki kaynağı bulunmaktadır. Birinci kaynak siyasi kurumların değişmesiyle ortaya çıkar. Bir temel değişken olan siyasi kurumlar sürekli olduğu gibi değişkendir. Siyasi gücün dağılımında yeteri kadar büyük bir değişiklik olursa örneğin, diktatörlükten demokrasiye geçiş gibi, bu durumda siyasi kurumlarda da önemli değişim gerçekleşir.

Siyasi kurumlardaki değişim de iktisadi kurumlar setini değiştirerek ekonomik performansı etkiler. Sosyal sistemin değişmesindeki ikinci kaynak ise kaynakların dağılımı ile ortaya çıkar. Kaynakların yeniden dağılımı zengin ve güçlü bir gurubun ortaya çıkmasına yol açabilir. Diğer guruplara kıyasla bir gurup daha zengin olduğunda, zengin gurubun de facto gücünü arttırarak iktisadi ve siyasi kurumları kendi menfaatleri lehine etkilemelerini sağlar. Bu iki kaynak sosyal sistemde bir değişime veya dayanıklılığa yol açsa da, bu çerçevede değişim için potansiyel de bulunmaktadır. Özellikle, teknoloji şokları de facto siyasi güç dengesini değiştirerek siyasi kurumlarda önemli değişikliklere yol açmaktadır. Böylece,

iktisadi kurumlar ve dolayısıyla ekonomik büyüme de etkilenmektedir(Acemoğlu vd., 2004: 6).

Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açık Ekonomiler, Demokrasi Ve Ekonomik Performans Arasındaki İlişki

İnsanlar arasında yaygın olan bir görüşe göre demokrasi ile ekonomik performans arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre örneğin, Singapur'daki veya Tayvan'daki otoriter yönetim yüksek büyüme oranlarına yol açmıştır. Bu görüşe göre, demokrasinin getirdiği canlılık ve çok seslilik disiplinsizliğe ve düzensizliğe neden olmaktadır. Doğu Asya ülkeleri (Hong Kong, Singapur, Güney Kore, Tayvan ve Çin) demokratik yönetime sahip olmasalar da mucizevi bir şekilde kalkınmayı başarmışlardır. Ancak, demokratik olmayan ülkelerin ekonomik performansları çok değişkendir. Çok iyi performansa sahip Doğu Asya ülkelerine karşı çok kötü performansa sahip Afrika Ülkeleri bulunmaktadır. Bundan dolayı, demokratik yönetime sahip ülkelerin daha yavaş büyüyeceğini iddia etmek yanlış olacaktır.

Fakat, gelişmiş ülkelerin deneyimlerine bakılırsa demokratik yönetime sahip Batılı liberal ülkeler diktatörlükle yönetilen eski Doğu Bloku ülkelerinden daha başarılı olmuşlardır. Bu yüzden, otoriter ve totaliter yönetimlerin kalkınmayı sağladığını, hatta garantilediğini söylemek yanlış olacaktır. Bhagwati'ye göre demokrasi ile ekonomik performans arasında bir ikilem bulunmamaktadır. Bhagwati'nin bu bağlamda öne sürdüğü birinci argümana göre demokrasi, rekabetçi piyasalar ve dışa açıklığın birlikte bulunduğu ülkelerde verimli, dinamik toplumlar ortaya çıkmaktadır. Demokrasi, ideolojik ve yapısal nedenlerden dolayı otoriter rejimlerle karşılaştırıldığında kalkınmayı sağlayacak daha iyi bir siyasi sistemdir. İkinci argümana göre, demokrasi ile kalkınma yaşamın kalitesini yükseltir: Demokrasinin kalitesi arttıkça kalkınmanın da kalitesi artmaktadır(Bhagwati,2002:153).

Üçüncü argümana göre, demokratik bir yönetim dışa açık olan rekabetçi piyasalar ve serbest ticaret eşliğinde kalkınmanın hızının artmasına yol açmaktadır Ayrıca, demokratik yönetimler nadiren birbirleriyle savaşmaktadır. Bu yüzden demokratik yönetime sahip ülkelerde barış, özgürlük ve refah bulunmaktadır. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde silahlara daha az para harcanmaktadır. Demokratik yönetime sahip ülkelerde ülkelerini yöneten liderler insanları savaşa sürüklemek için zorlayamazlar. Bundan dolayı barış ortamı korunur. Demokrasi ve otoriter yönetimler II. Dünya savaşı sonrası dönemde incelendiğinde dört farklı durum görülmektedir. Birinci durum, piyasa ekonomisinin bulunduğu demokrasiler, yani iyi performansa ve sosyal göstergelere sahip Batılı liberal demokrasileridir. İkinci durum, piyasa ekonomisinin bulunmadığı demokrasiler, yani kötü ekonomik performansa ve sosyal göstergelere sahip demokrasiler örneğin, Hindistan'dır.

Üçüncü durum, piyasa ekonomisinin bulunduğu otoriter yönetimler yani yoksulluğu azaltmış ve sosyal göstergeleri fena olmayan Doğu Asya ülkeleridir. Dördüncü durumda ise, piyasa ekonomisi bulunmayan otoriter yönetimler, yani büyüme ve sosyal göstergeleri çok kötü olan eski sosyalist ülkeler bulunur. Bhagwati (2002) bu dört farklı durumdan bazı sonuçlar çıkarmaktadır. Eğer bir ülkede demokrasi ve serbest piyasalar bulunmamaktaysa, üretim ve verimlilik için motivasyon zayıflamaktadır. Bu ülkede verimlilik ve büyüme yıpranmaktadır. Eğer bir ülkede piyasalar ve rekabet birlikte olduğunda, demokrasi olsa da olmasa da ekonomik büyüme sağlanmaktadır. Ancak, demokrasi bulunmayan durumlarda

ülkede kalkınmanın kalitesi azalmaktadır. Piyasaların serbest olmadığı, piyasalara ağır devlet müdahalesinin olduğu ülkelerde demokrasi olsa bile sürdürülebilir bir ekonomik büyüme sağlanamamaktadır.

Demokratik yönetime sahip ülkelerin yoksullukla mücadele deneyimlerine baktığımızda ise yoksullukla mücadelede orta iyi başarılı olduklarını görmekteyiz. Demokratik yönetimler açlık tehlikesine ve yoksulların durumlarının çok daha kötüleşmesine karşı genelde başarılı olmuşlardır. Uluslararası veriler incelendiğinde diktatörlükle yönetilen ülkelerde ise çok iyi, orta ve kötü sonuçlar alındığı görülmektedir. Diktatörlükle yönetilen örneğin Doğu Asya ülkelerinde olduğu gibi, yoksullukla mücadelede çok başarılı olunmuştur. Doğu Asyalı ülkeler otoriter yönetimlere rağmen sosyal kalkınmayı başarmışlardır. Diktatörlükle yönetilen bazı ülkelerde ise örneğin eski Doğu Bloku ülkelerinde olduğu gibi yoksulluk daha da artmıştır. Güney Asyalı, Latin Amerikalı ve Afrikalı otoriter yönetime sahip gelişmekte olan ülkelerde ise yoksullukla mücadelede başarı sağlanamamıştır(Varshney, 2002:2).

Günümüzde IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumlar tarafından ekonomik büyüme için dört tane önemli unsur olduğu ileri sürülmektedir: Serbest ortamda ticaret, iyi işleyen bir hukuk sistemi, istikrarlı bir ulusal para ve yurt içi fiyat düzeyi, sınırlı ve küçük bir devlet. Bu temellerden hareket ederek IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumlar ulusal ekonomilerin küresel ekonomiye entegrasyonunu savunmaktadır. Bu kurumlar tarafından uluslararası ticaretin ve sermaye akımlarının önündeki engellerin kaldırılması ve dışa açılmaları için tüm ülkelere Neoliberal politikalar önerilmektedir. Neoliberalizmin merkezinde piyasalar, ekonomik büyüme ve demokrasi bulunmaktadır. Bu anlayışa göre ekonomik büyüme performansı sonucunda tüm sosyal sınıflar kazançlı çıkmaktadır. Yani, üretim (büyüme) ile bölüşüm arasında doğrudan ve yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu yüzden, tüm ülkelere büyüme hedefleri nihai bir amaç olarak önerilirken, milli gelirin bölüşümüyle ilgili hedefler ihmal edilmiştir.

1980'lerden itibaren küreselleşmeci Neoliberal politikalar gelişmekte olan ülkeleri etkilemektedir. Uluslararası ticarette serbestleşme ve finansal serbestleşme Neoliberalizmin en önemli ögeleridir. Yapılan ampirik çalışmalara göre, dışa açık olan ve serbest ticaret yapan ülkeler kapalı ekonomilere göre çok daha iyi performansa sahiptir. Dışa açık olan ekonomilerde, kapalı ekonomilerle karşılaştırıldıklarında daha çok yoksulluk görüldüğüne dair hiçbir kanıt bulunamamıştır. Ayrıca dışa açıklığın ve ekonomik serbestleşmenin akıllıca yönetilmesi yoksulluğun artması yönündeki etkilerin azalmasına yol açmaktadır. Küreselleşmeyi akıllıca yöneten gelişmekte olan ülkeler yapısal olarak farklılaşarak yoksullukla mücadelede çok daha başarılı olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler kendi aralarında çok heterojen bir guruptur. Gelişmekte olan ülkeler kendi aralarında çok önemli yapısal farklılıklara sahiptir. Dolayısıyla, dışa açıklığın ve ekonomik serbestleşmenin yönetilmesi için evrensel bir formül bulunmamaktadır. Dışa açık bir ekonomi ülkeler arasında yalnızca hareketli olan ticaret, yatırım ve finansal akımları ifade etmemektedir. Aynı zamanda, ekonomik açıklık, hizmetlerin, teknolojinin, enformasyonun ve yeni fikirlerin ulusal sınırların dışına akması anlamına gelmektedir. Küreselleşme süreci yeni fikirlerin ve bilimsel gelişmelerin çok hızlı bir şekilde gelişmekte olan ülkeler

tarafından öğrenilmesine yol açmaktadır. Günümüzde yaşanan küreselleşme sürecinde kalkınma ve geri kalmışlık farklı durağan durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kapalı ekonomilerin durağan durumları daha aşağıdayken, dışa açıklığın kalkınma için gerekli ancak yeterli bir koşul olmadığı görülmektedir. Kapalı ekonomilerin belli bir süre sonra son sınırlarına ulaştığı görülürken, dışa açık ekonomilerin bu sınırları aştığı gözlenmektedir. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerin aşağılarda olan durağan durumlarını değiştirebilmeleri için piyasa güçlerini dışa açık politikalarla pekiştirmesi önerilmektedir. Dışa açık iktisat politikalarının başarılı olabilmesi için en önemli koşullardan birisi de yapısal bir değişiklik olan beceri düzeyi yüksek işgücünün yaratılmasıdır. Örneğin Doğu Asya ülkelerinde (Japonya, Güney Kore, Singapur, Tayvan) yüksek büyüme oranlarına ulaşılınca, eğitime daha çok yatırım yapılabilmiştir. Böylece yapısal bir değişiklik olan eğitimin kalitesi yükselmiş, işgücünün verimliliğiyle birlikte ülkenin rekabetçiliği ve teknoloji kapasitesi artmıştır. ,

Dolayısıyla, yapısal olarak farklılaşarak bir kalkınma mucizesi yaratmış olan Doğu Asya ülkelerinde gelir dağılımı düzelmiş ve mutlak yoksulluk da azalmıştır. Latin Amerikalı ülkelerde ise eğitimin kalitesi ve miktarında dağılım problemleri bulunduğu için işgücü üretkenliği, teknoloji kapasitesi ve ekonomik büyüme daha az artmıştır. Bu yüzden, 1980 yılından sonra hızla uluslararası mal ve finans piyasalarıyla entegre olan Türkiye'nin uzun dönemli bir insan kaynakları planıyla birlikte bilim-teknoloji-sanayi politikaları belirlemesi gerekmektedir. İnsan kaynaklarımızla birlikte bilim-teknoloji-sanayi politikalarımızı iyi yönetebildiğimiz takdirde işgücü verimliliği artarken rekabetçiliğimiz, inovasyon ve teknoloji kapasitemiz artacaktır. Bunun sonucunda da yapısal olarak değişebileceğiz, kalkınma hızımız, kalitemiz yükselecek ve orta gelir tuzağından çıkabileceğiz.

Türk Toplumunda Kültür, Kurumlar ve Liberal Kapitalizm İlişkisi

Asyalı, Latin Amerikalı ve Afrikalı toplumların geleneksel bilgi çerçeveleri çağdaş düşünce ve kurumlar karşısında işe yaramaz duruma düşünce, bu ülkelerde yeni yetişen aydınların bir kısmı Batıda ortaya çıkan çağdaşlığı savunmaya başlamışlardır. Bu ülkelerde yönetimin geleneği savunanlardan çağdaşlaşmayı savunanlara geçmesi sert geçen mücadeleler sonucunda olmaktadır. Bu ülkelerde çağdaşlaştırıcı (reformcu) önderlerin yönetimi ellerine geçirmesi çok kanlı olan devrimler, ihtilaller ve iç savaşlar sonucunda olmaktadır. Yani, bu ülkelerde çağdaşlaştırıcı önderliğin sağlamlaştırılması çok zor olan süreçler sonunda gerçekleşmektedir. Çağdaşlaşma geleneksellikten modernliğe doğru geçiş süreci olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde çoğunluğu periferide bulunan ülkelerde çağdaşlaştırıcı önderler yönetimi ellerine geçirmeleriyle, büyük bir ekonomik ve sosyal değişim başlatmaktadırlar. Tarıma dayalı olan toplumlarının sanayi toplumuna yapısal olarak dönüşmesi için birçok çağdaşlaşma politikaları uygulamaktadırlar.

Liberalleşme reformları uygulayan reformcu liderler ülkeleri kapitalizme evrilirken, modernleşme ve yapısal farklılaşma sürecinin sonunda ülkelerinin sosyo-kültürel olarak bütünleşmesini amaçlarlar. Gelişmekte olan ülkelerin içerisinde sosyo-kültürel olarak bütünleşmede başarılı olan ülke sayısı oldukça azdır. ABD ve Kıta Avrupası ülkeleri ise 20. yüzyılın ortalarında sosyo-kültürel olarak bütünleşmelerini gerçekleştirmişlerdir. Bu bağlamda, Avrupa dışında kalan ülkelerde yeni uluslar, siyasi kültürler ve milli kimlikler de

ortaya çıkmaktadır. Sürekli yapısal değişme (yenileşme), ekonomik büyüme ve ilerleme düşüncesi Batılı olmayan gelişmekte olan ülkelerin temel önceliği haline gelmiştir. Bütün yapısal değişme ve modernleşme sürecinin özünde ise rasyonelleşmenin ve bireyselleşmenin gelişmesi yatmaktadır. Rasyonellik ve bireysellik Batılı ve Doğulu toplumları ayıran temel özelliklerdir.

Gelişmekte olan ülkelerdeki reformcu liderler ülkelerinde milli kimliğin korunması ile yapısal değişme/büyüme performansı arasında bir denge aramak zorunda kalırlar. Reformcu liderler ekonomik performansın azalacağını bilmelerine rağmen, milli kimliklerinin korunması için önemli olan geleneksel değerlerinin ve kültürün korunması gerçeğini kabullenmek zorunda kalırlar. Özellikle Doğu Asyalı toplumlar önemli olan geleneklerini ve kültürlerini koruyarak modernleşmeye çalışmaktadırlar. İzledikleri modernleşme vizyonuyla Doğu Asyalı ülkeler milli kimliklerini ve kültürlerini koruyarak bir ekonomik mucize yaratabilmişlerdir. Hatta, Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerin ekonomik olarak başarılı olan milli kimlikleri ve kültürleri iktisat sosyolojisi literatüründe çok sık çalışılan bir araştırma konusu olmuştur. Japonya'nın ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda güçlü bir pozisyon kazanması kendi milli kimliğine özgü bir küreselleşme tasavvuru geliştirmesiyle mümkün olmuştur.

Ülkelerin modernleşme ve rasyonelleşme sürecinde kültür toplumsal bütünleşmeyi sağlayan önemli bir faktör olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, kültürün kutsal olan köklerini araştıran kültür kuramı modernleşme sürecindeki ülkelerde toplumsal dönüşümü ve yapısal değişmeyi aydınlatmaya çalışmaktadır. Kalkınma yarışında birçok Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkesini 1930'lardan itibaren ithal ikamesine iten temel unsur siyasi ve ekonomik bağımsızlık arayışı olmuştur. 1950-1960'lara ulaşıldığında Yapısalcılık (ithal ikamesi) az gelişmiş ülkeler için temel kalkınma stratejisi olmuştur. Az gelişmiş ülkeler devlet müdahalesine dayalı olan İthal İkameci Sanayileşme politikalarıyla 15-20 yıl gibi bir süre zarfında yapısal olarak değişerek gelişmiş bir ülke olabileceklerini hayal etmişlerdir.

Ancak, uygulanan devletçi politikalar dış açık ve ödenemeyen dış borç sorunlarına yol açmıştır. 1980'lerin başlarından itibaren Neoliberal fikirler gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecini, hayat tarzını ve kültürünü etkilemeye başlamıştır. Neoliberal paradigma bireyselliği, piyasa liberalizmini, dışa açık ekonomiyi ve devletin küçülmesi fikirlerini vurgulamaktadır. Neoliberalizme göre aşırı devlet müdahalesi zayıf ekonomik performansın en önemli nedenidir. Bu düşünceye göre piyasalar büyük kamu sektörünün bozucu etkilerinden ve populist müdahalelerden liberalleşme ile kurtarılmalıdır. İktisat sosyolojisi araştırmaları verimli, girişimci ve rekabetçi olmayan kültürlerin ekonomik büyümeye yol açmadığını göstermektedir. Girişimci ve rekabetçi olmayan kültürler yüksek maliyetli üretime yani daha düşük bir verimliliğe yol açmaktadır.

Bu bağlamda, Max Weber'in püriten çalışma kültürüne ve ahlâkına uymayan patrimonyal Doğulu toplumların daha düşük refah düzeyini kabullenmiş oldukları fark edilmiştir. Weber'e göre Avrupa'da kapitalizm Protestan kültürü ve ahlâkından doğmuştur. Kalvinizm ile zengin ve başarılı sınıflar arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Avrupa'da kapitalizm Kalvinizmin bir formu haline gelirken, rasyonel olan Protestan kültürü ve ahlâkı büyük bir ekonomik dönüşüme yol açmıştır. Werner Sombart'a göre ise Yahudilik kapitalizmin gelişmesini sağlayan rasyonel bir din olmuştur. Kâr amaçlı iktisadi faaliyetlerin dini

dogmalarla sınırlandırıldığı zamanlarda Avrupa'da Yahudiler rasyonel (modern) olarak kabul edilen kâr maksimizasyonu ilkesine göre hareket ederek dış ticaret, sigortacılık ve bankacılık gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Türk iktisat tarihçileri feodal üretim tarzı hipotezi yerine Türk toplumu için daha farklı bir model olan Asya Üretim Tarzı üzerine çalışmalar yapmışlardır. Feodal üretim tarzında topraksız köylüler köle misali bir statüde özgür değildiler ve toprakla birlikte bir üretim aracı olarak kabul edilmekteydiler. Türk toplumunda ise köylü sınıfının, toprağın mülkiyetine sahip olmasa bile, toprak üzerinde tasarruf hakkına sahip olduğu görülmekteydi. Toprağın sahibi olarak Devlet tarımsal üretimin bir kısmını (artık değeri) kamusal işleri yapmak üzere köylü sınıfından vergi olarak almaktaydı. Asya Üretim Tarzı modelinde tarımsal üretimde özel mülkiyet ortaya çıkmamaktaydı. Ancak, feodal üretim tarzında olduğu gibi derebeylerin köylüleri acımasızca sömürdüğü bir ilişki biçimi de görülmemekteydi. Türk iktisadi sisteminde daha özgür bir köylü sınıfı bulunuyordu. Köy ekonomisi ile devlet arasında kurulan organik ilişki biçimi bir tür istikrara ve sürekliliğe yol açmaktaydı(Divitçioğlu,1981: 40-42).

19. yüzyılın sonlarında Osmanlı toplumu hala tarıma dayalı bir toplumdu ve Cumhuriyete yarı feodal özellikler taşıyan, tarıma dayalı büyük bir sosyo-ekonomik yapıyı miras olarak bırakmıştı. Bu bağlamda, Cumhuriyetle birlikte Türk toplumunda büyük bir zihinsel ve kültürel devrim yaşanmıştır. Yasal ve kurumsal müktesebat Batılı ülkelerden alınmış, laik, çağdaş ve rasyonel bir çerçeveye oturtulmuştur. Böylece, kuruluş yıllarında bir kültür dinamizmi, değişmesi ve gelişmesi başlatılmıştır. Modern kültür unsurlarının Türk toplumunca kabul edileceği ve milli kültür ile bütünleşeceği, uzlaşabileceği düşünülmüştür. Bu sayede yapısal değişimin, sanayileşmenin ve çağdaşlaşmanın gerçekleşeceği düşünülmüştür. Türkiye ekonomisinde Neoliberalizme geçişin sağlandığı 24 Ocak 1980 tarihi de radikal bir yapısal değişimin gerçekleştirildiği önemli dönüm noktalardan biridir. Türkiye'nin dışa açılmasını sağlayan 24 Ocak 1980 Kararları piyasalarda kurumsal, kültürel ve zihinsel olarak radikal bir dönüşüme yol açmıştır. Cumhuriyet tarihindeki iki radikal değişimin başta kültür olmak üzere birçok alanda bir yaratıcı yıkıma (creative destruction) yol açacağı hayal edilmiştir.

Bu bağlamda, duayen iktisatçı Sabri Ülgener Osmanlı-Türk toplumundan Cumhuriyete miras kalan irrasyonel iktisadi zihniyeti açıklamak için önemli iktisat sosyolojisi çalışmaları yapmıştır. Ülgener, Osmanlı iktisat tarihinden hareketle piyasa ekonomisi ile İslamiyet arasında sağlıklı köprüler kurmaya çalışmıştır. Doğulu toplumlarda kapitalizmin gelişmesini engelleyen kültürel nedenleri başarıyla açıklamıştır. Müslüman toplumlarda kapitalizmin gelişmesini engelleyen kültürel faktörler arasında insanları dünyadan soğutan mistik telkinler, askerileşmiş patrimonyal devletler (savaşçı ahlakı), ticaret kültürünün çöküşü ve geçimlik tarıma dayalı feodal bir ekonominin ortaya çıkışı, mülkiyet haklarını, sermaye birikimini ve uluslararası ticareti engelleyen dine dayalı Orta Çağ hukuku gibi faktörler olduğunu ileri sürmüştür. Ülgener'e göre en önemli faktör gerileme döneminde Osmanlı toplumunun her haliyle daralması, içe kapanması, esnaflaşması ve Orta Çağa bir dönüş yaşamasıydı.

Sabri Ülgener toplumun tarihsel evriminin ve zihniyet dönüşümlerinin önemine de-

ğinerek liberalizme yakın bir yaklaşım benimsemiştir. Bir toplumun liberal kapitalizme evrimi zaman alan ve büyük ölçüde kendiliğinden bir düzen içinde gerçekleşen bir tarza sahiptir. Bu evrim rasyonel ilişkilerin egemen olduğu liberal toplum modeline doğru gelişme izlemektedir. Durağan (statik) olan feodalizmden daha dinamik ve verimli olan liberal kapitalizme evrilen Batı toplumlarının tecrübesini bir rasyonelleşme süreci olarak değerlendiren Ülgener Doğulu toplumların sanayileşememe sorununu rasyonelleşememe olarak işaret etmiştir. Rasyonelleşmeyi uzun bir tarihsel evrim süreci sonucunda geleneksel olan "geçim" düşüncesinden çıkarak rasyonel (modern) olan "kâr" anlayışına geçiş olarak tanımlamıştır. Aydınlanma düşüncesi ikliminde iktisat düşüncesinin rasyonelleşmesi Batı medeniyetinin ekonomik ve kültürel olarak yapısal değişimini, liberal kapitalizme evrilmesini ortaya koyuyordu.

Orta Çağda loncalarla birlikte Hristiyanlık pazarın kontrol edilebilmesi ve denetiminin yapılabilmesi için kullanılan en önemli araçlardı. Ticaret ve finansın gelişmesi feodalizmi bozucu etkilere yol açmaktaydı. Orta Çağ geleneklerini ve iş ahlâkını temsil eden, ilkel ve küçük ölçekli üretim yapan loncalar Sanayi Devrimiyle yıkıldı. Kapitalizmin doğmasıyla birlikte kapalı ve durağan iş ahlâkının hakim olduğu loncaların yerini liberal ve seküler değerlerle birlikte piyasa ekonomisi aldı. Feodal dönemde hukuk düzeni dağınık ve bölünmüş bir halde bulunurken, kapitalizmle birlikte hukukun birliği ve üstünlüğü de sağlandı. Liberal kapitalizmin doğmasıyla Batıda ortaya çıkan piyasa güçleri demokrasinin gelişmesini kolaylaştırdı. Ayrıcalıklı olan aristokratik sınıflar güç kaybederken yeni yetişen burjuvalar yönetimi ellerine geçirdiler. Modern liberal toplumlar statik olan feodal toplumların tersine, sosyal olarak hareketli ve dinamik toplumlar olarak doğdu.

Sabri Ülgener'e göre İslam dini Hristiyanlık ile aynı liberal nüveye sahiptir. Bir ahlâk peygamberi olan Hazreti Muhammed çalışma ahlâkı, ticaret, yatırım, faiz ve kâr gibi unsurlardan oluşan piyasanın kurumsal yapısını şekillendirmişti. İslam'ın ticaret, çalışma, yatırım, faiz, kârla ilgili değerleri liberal görüşe yakındı. Ancak tarihsel süreç içerisinde Hristiyan toplumları liberal piyasa toplumlarına yapısal olarak dönüşmeyi başarırken, İslam medeniyeti ise liberal kapitalizme evrilmeyi başaramamıştı. Bu bağlamda, Sabri Ülgener, İslam anlayışının liberal görüşe yakın olduğunu hadisler üzerinden göstermiştir. Piyasa ekonomisinin özgürce gelişmesini engelleyecek müdahale karşıtlığına ilahiyat ve tasavvuf eserlerinde de rastlamak mümkündür. İlahiyat ve tasavvuf eserlerinde liberalizminin teolojik köklerine benzeyen benzerliklerin bulunduğunu ileri sürmüştür.

Liberalizme açık bir kişiliğe sahip olan Sabri Ülgener'in Cumhuriyetçi aydınlardan önemli bir farkı bulunmaktadır. Ülgener zorlama ve tepeden inme devrimlerle Müslüman-Türk insanının irrasyonel zihniyetin değişmeyeceğini, ancak "piyasa" aracılığıyla rasyonel, güvenilir ve ayakları yere sağlam basan iktisadi aktörlerin yaratılabileceğini ileri sürmüştür. Ülgener'e göre Türk toplumu özellikle Tanzimat sonrasında hala tamamlanmamış bir kurumsal ve kültürel değişme sürecine girmiştir. Türk toplumu geleneksel bir toplumdan Batılı rasyonel toplum modeline doğru evrim geçirmektedir. Türk toplumunda siyasi kültürün iktisat politikası seçiminde etkili olduğu görülmektedir. Türkiye'de 1930'lardan itibaren Cumhuriyetçi siyasi elitler devlet güdümünde ithal ikameci sanayileşmeyi ve planlı kalkınmayı benimsemiştir. Anadolu'yu temsil eden muhafazakar demokratlar ise, devletin yerini özel girişimin almasının yani serbest piyasa ekonomisinin daha hızlı bir büyümeye yol açacağını düşünmektedir.

Siyasi elitlerin dünya görüşlerine göre şekillenen her iki siyasî kültürün de amaçlarının aynı olduğu, yani Türkiye'yi modern, müreffeh ve bağımsız bir ülke konumuna getirmek olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Sabri Ülgener'e göre uzun yıllar boyunca uygulanan ithal ikameci sanayileşmeyi savunan devletçi politikalar, Türk insanının irrasyonel zihniyetini değiştirmede, rasyonelleşmesinde başarılı bir dönüşüm gerçekleştirememiştir. Ona göre Türk insanı, özgür bir siyasî ve ekonomik ortamda rasyonel düşünme kabiliyetini daha hızlı kazanabilir. Hızlı değişme, tevarüs etme ve yeni kültüre uyum sağlama kabiliyeti olan toplumların sanayileşmesi ve yapısal olarak dönüşmesi daha hızlı olmaktadır. 1930'larda oluşturulan devletçi ithal ikameci sanayileşme modeli 24 Ocak 1980 Kararlarına kadar uygulanmıştır. Karma ekonomi modeliyle Türkiye önemli ölçüde uluslaşmayı, modernleşmeyi ve yapısal olarak değişmeyi başarmıştır.

1980'lerin başlarından itibaren Türkiye Neoliberal politikaların yaslandığı Neoklasik iktisat teorisiyle ekonomik ve sosyal olarak modernleşmeye, kapitalizme evrilmeye çalışmaktadır. Dışa açıldıktan sonra ihracata dayalı sanayileşme modeliyle Türkiye yapısal olarak değişerek orta gelirli ülkelerin üst gurubuna girebilmiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte daha özgür siyasi ve ekonomik ortamda Türk iş adamları rasyonel ekonomik düşünme kabiliyetini hızla kazanmışlardır. Dışa açık bir ekonomide Türk iş adamlarının homo-economicusa doğru, yani rasyonel bir bilince doğru olumlu bir evrim geçirdiği görülmektedir. Türk iş adamlarının İslama dayalı olan çalışma ahlâkı Kalvinistlerin asketik ve rasyonel olan çalışma kültürüne ve ahlâkına benzetilmektedir. Bu bağlamda, oldukça başarılı aile şirketleri olan Türk iş adamları İslami Kalvinistler (Protestanlığın önemli bir mezhebi) olarak tanımlanmaktadırlar.

Türkiye'de Karma Ekonomi Modelinin Liberal Kapitalizme Evrilmesi

19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti Batıda ortaya çıkan çağdaş düşünce ve uygarlık karşısında üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştı. Bu yıllarda modern eğitim kurumlarından yetişen Osmanlı aydınlarının bir kısmı Batıda ortaya çıkan çağdaşlığı ve uygarlığı savunmaya başlamışlardı. Yönetimin geleneği savunan önderlerden çağdaşlaşmayı savunan aydınlara geçmesi için çok sert geçen mücadeleler yapılmıştı. Türk toplumunda çağdaşlaştırıcı önderlerin geleneği savunan önderlerden yönetimi almaları ancak Kurtuluş Savaşından sonra olmuştu. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte çağdaşlaştırıcı önderler tarafından büyük bir ekonomik ve sosyal değişim başlatılmıştır. Tarıma dayalı olan toplumun demokratik bir sanayi toplumuna dönüşmesi için birçok çağdaşlaşma politikaları uygulandı. Çağdaşlaşma geleneksellikten modernliğe doğru geçiş süreci olarak tanımlanmaktadır. Modernleşme ve yapısal farklılaşma (yenileşme) sürecinin sonunda Türk toplumunun sosyo-kültürel olarak bütünleşmesi amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Reformundan itibaren kalkınma sürecimizde liberal ve devletçi iktisat politikası çevrimleri görülmektedir. Tanzimat Reformunun yapıldığı 1839'dan 20. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde liberal iktisat politikaları uygulanırken, 20. yüzyılın başlarından 1923 yılına kadar olan Kurtuluş Savaşının olduğu dönemde devletçi politikalar uygulanmıştır. 1923-29 yılları arasında liberal iktisat politikaları uygulanırken, 1930-1949 yıllarını kapsayan dönemde devlet bir girişimci rolü üstlenmiştir.1950-60 yılları arasında ise Türkiye'de yeniden liberal iktisat politikaları uygulanmış an-

cak bu model ödemeler dengesi krizine yol açmış ve 1960 yılında gerçekleşen askeri darbeyle son bulmuştur. Ülkenin dışarıya olan bağımlılığını azaltmak ve hızlı bir biçimde sanayileşmeyi sağlayabilmek için 1960-1979 yılları arasında yeniden ithal ikameci sanayileşme modeli uygulanmıştır.

1980'den günümüze kadar olan dönemde ise Türkiye'de Neoliberal politikalar uygulanmaktadır. Türkiye'nin kalkınma süreci bir sarkacın sallanmasında olduğu gibi devletçi ve liberal politikalar arasında yer değiştirmektedir. Türkiye'nin 1950'lerden sonra yaşanan kalkınma süreci kalkınma teorilerinde görülen değişimden etkilenmiştir. Dünyada 1950-1975 yılları arasında devlet müdahalesine dayalı olan Yapısalcı görüşler geçerli olurken, 1975'den-günümüze kadar uzanan dönemde ise Neoliberal görüşler geçerlilik kazanmıştır. Türkiye'nin Orta Asya'da ve Orta Doğu'da bir kalkınma modeli olarak gösterilebilmesinin en önemli nedeni Türkiye'de demokratik yönetimin kısa süreli kesintilere uğrasa da sürekli olmasıdır. Bu özellik Türkiye'yi başta Müslüman ülkeler olmak üzere çoğu gelişmekte olan ülkeden ayırt etmektedir.

1923 yılından sonra Türkiye'nin iktisadi kalkınma gayretlerinin en önemli özelliği özel bir girişimci sınıfın gelişmesine kadar devletin ekonomiye müdahale ettiği karma ekonomi olmasıdır. Türkiye karma ekonomi modeliyle ve özel sektörün de katkılarıyla önemli ölçüde sanayileşmeyi başarmıştır. Türkiye yıllık % 5-6 gibi büyüme oranlarıyla gelişmekte olan ülkeler arasında en üst sıralara ulaşmıştır. 1980'lerin başlarından itibaren de aşırı düzenlenmiş ve içe dönük ekonomisini dünya piyasalarıyla entegre etmeyi başarmıştır. Dışa açılmasıyla birlikte Türkiye artık teknoloji üreten ve ihraç eden bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'nin kalkınma deneyiminin en önemli özelliği bazı dönüm noktalarının bulunması ve bu dönüm noktaları arasında da yumuşak bir geçiş sürecinin olmamasıdır. Sanayileşme ve özel sermayenin birikmesi devletin önderliğinde gerçekleşmiştir. Fakat bu süreç krizlerle ve kısa süreli de olsa demokratik yönetimin kesilmesiyle yaşanmıştır.

Kurtuluş Savaşının kazanılmasının ardından yeni kurulan Cumhuriyet ile Türk üst kimliği şemsiyesi altında yeni bir millet, siyasi kültür, rasyonel bir milli kimlik, yani modern bir bilinç ve yeni bir hafıza oluşturulmaya çalışılmıştır. Kuruluş yıllarında benimsenen "siyasi ve ekonomik bağımsızlık" ve "hızlı kalkınmak ve sanayileşmek (ilerleme düşüncesi)" ilkeleri Türk toplumunda siyasi ve ekonomik gündemi belirleyen en önemli ilkeler oldu. Çağdaşlaşma politikalarıyla toplum ve ekonomi irrasyonel olan kültürel unsurlar bataklığından çıkarılmaya, rasyonel ve bilimsel olan bir toplumsal zemine oturtulmaya çalışıldı. Tarıma dayalı geleneksel ekonomiden, sanayileşmiş modern bir ekonomiye doğru olumlu bir kültür ve zihniyet değişimi amaçlanıyordu. Ancak, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında sermaye ve bilgi birikimi bakımından çok zayıf olan milli girişimci sınıfların beklenen yatırımları, sanayileşmeyi gerçekleştiremedikleri görülüyordu.

Cumhuriyeti kuran bürokratik elitler kuruluş yıllarında uygulanan liberal politikaları gözden geçirmek zorunda kaldılar. 1929 Büyük Buhranın olumsuz ekonomik etkileri de ekonomide devletçi ve kamucu politikaların yolunu açmıştı. 1931'de Devletçilik ilkesi Cumhuriyet Halk Partisi'nin parti programına girdi. 1930'lardan itibaren Devlet bir girişimci rolü üstlenerek özel sektörün açamadığı üretim tesislerini kurmaya başladı. İthal edilen malların yurtiçinde üretilmesini hedefleyen (ithal ikameci sanayileşme), kamunun büyük ölçekli imalat sanayisi yatırımlarıyla bir üretim devrimi gerçekleştirilmeye çalışıldı. Birinci

Beş Yıllık Sanayileşme Planıyla cam, çimento, şeker, dokuma, madencilik gibi alanlarda büyük ölçekli ve ileri bir teknolojiye sahip işletmeler kuruldu. Hatta, devletin kurduğu Sümerbank gibi fabrikalar ulusal üretime katkıları, çalışanların refahı, sosyal ve kültürel etkileri bakımlardan özel girişime örnek işletmeler olarak gösterilmiştir. 1980'lerin başlarına kadar uygulanan devletçi sanayileşme modeli Anadolu için bir çağdaşlaşma projesi ortaya koymuştur.

Cumhuriyet Halk Partili siyasi elitlere göre sanayileşmek ile medeniyet eş anlamlı olarak kabul edilmekteydi. Cumhuriyetin kuruluşuyla uygulamaya başlanan üç denge politikası (bütçe dengesi, enflasyon dengesi, dış denge) sürdürüldü. Yeni kurulan Türk Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nin düştüğü duruma düşmeyi istememekteydi. Osmanlı Devleti kötü ekonomiden dolayı yarı-sömürge durumuna düşmüş ve parçalanmıştı. Güçlü ve sağlıklı bir ekonomi siyasi bağımsızlık için en önemli unsurdu. Bu bağlamda güvenilir, ayakları yere sağlam basan ve rasyonel milli girişimci sınıfların oluşturulmasına çalışıldı. Siyasi olgunluğa sahip olan orta sınıflar oluştuğunda Türk toplumu demokrasiye de geçiş yapabilecekti. Atatürk iki kanatlı bir siyasi rejimle ve iyi kötü işleyen demokrasiyle Avrupalı ülkelere ihtiyacı olmadan ülkenin kendi kendini yönetebileceğini düşünmekteydi. Amerikan devrimiyle Amerikalılar bağımsızlıklarını kazanmışlar ve ülkelerinin yönetimini ellerine geçirmişlerdi. Atatürk gençlik yıllarından itibaren burjuva devrimleri olan Fransız ve Amerikan devrimlerinden çok etkilenmişti(Kepenek, 2011: 35).

Celal Bayar Mustafa Kemal Atatürk ile son günlerinde yaptığı bir görüşmeyi ve son tavsiyelerini anlatmıştır. Ölüm döşeğinde olan Atatürk'ün son pişmanlıklarından birisi Türkiye'deki demokrasiyle ilgiliydi. Atatürk demokrasi yolunda çok partili hayata geçip demokrasiyi işletemediği için çok üzgündü. Celal Bayar " ….. bu isteğinizi mutlaka gerçekleştireceğiz efendim" diyerek cevap vermiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Dünyada yeni bir düzen kurulurken, Atatürk'ün yaşadığı yıllarda denenmiş fakat bir türlü başarılı olamamış olan demokratikleşme girişimi yeniden gündeme geldi. Olumlu olan iç ve dış koşulların etkisiyle 1946 yılında daha demokratik olan bir hayata, yani çok partili hayata geçiş yapıldı. 1946 yılında başlarında Celal Bayar ve Adnan Menderes'in bulunduğu Cumhuriyet Halk Partisinden ayrılan siyasetçiler tarafından Demokrat Parti kuruldu. Demokrat Partili elitler Müslüman muhafazakarlardan oluşmakta, Cumhuriyetçi otoriter ve Batıcı modernleşmeye karşı Türk-İslam tarihini ve milli kültürünü referans almaktaydılar.

Bu yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi'nin otoriter devletçilik ve modernleşme anlayışının revize edilmesinin gerekli olduğu düşünülüyordu. Ziya Gökalp'in temsilcisi olduğu Türk milliyetçiliği ve solidarizme dayalı milli ekonomi modeli iktisadi liberalizme bir tepki olarak ortaya çıkmıştı. Çünkü, iktisadi liberalizm Osmanlı'da azınlık ve yabancıların zengin olmasına yol açarken, Türkler liberal politikalar sonucunda gittikçe yoksullaşmış ve işlerini kaybetmişti. Kuruluş yıllarından itibaren uygulanan solidarizme dayalı milli ekonomi modeli Türklerin de şirket kurmalarına ve ticarete katılmalarını sağlamıştı. Ancak, 1940'ların ikinci yarısında solidarizmden liberal bir ekonomiye geçişle birlikte ülkenin daha hızlı zengin olacağı düşünülmeye başlanmıştı. Böylece, Gökalp'in solidarizme dayalı milli ekonomi modeliyle Cavid Bey/Prens Sabahattin'in liberal görüşlerinin birleştirilmesiyle yeni bir sosyolojik sentez ortaya konuldu.

Bu yeni sosyolojik sentezi savunanların başında Türk toplumundaki kültürel değişmeleri inceleyen ve anlamaya çalışan duayen bilim insanı Mümtaz Turhan geliyordu. Kültürel değişimi anlamak ve kolaylaştırmak isteyen Mümtaz Turhan Amerika merkezli Anglo-Sakson bireycilik ideolojisini Anadolu-Türk coğrafyasındaki koşullarla uzlaştırmaya, böylece bireyci ve toplumcu ideolojiler arasında bir denge kurmaya çalışıyordu. Batıdan yalnızca bilim zihniyetinin ve yönteminin alınması, Anadolu-Türk toplum yapısı içine yerleştirilmesi kendi milli kimliğimizi koruyarak kalkınmamızı sağlayacaktır. Bu bağlamda ülkemizin en geri kalmış bölgelerinde bile yeni üniversiteler, organize sanayi bölgeleri ve teknoparklar açılmaktadır. Türk toplum yapısı içinde Batıdan transfer edilen bilim-teknoloji-sanayi altyapısının oluşturulmasına çalışılmaktadır.

Böylece, liberal bir ekonomiye geçişle birlikte Anadolu-Türk insanının liberalleşmesi, rasyonelleşmesi ve orta sınıflaşması başarılı bir şekilde gerçekleşecektir. 1950'lerde ortaya konulan bu yeni sosyolojik sentezin ekonomideki yansıması ise "Yeni Devletçilik (New Etatism)" olarak ifade ediliyordu. 1930'lardaki otoriter Devletçilik anlayışından farklı olan Yeni Devletçilik perspektifi daha liberaldi, devletin küçültülmesini ve ekonomideki rolünün azaltılmasını içeriyordu. Tek Parti siyasi kültürünün hakim olduğu otoriter bir dönemden, daha demokratik bir siyasi kültürün hakim olduğu liberal bir döneme geçiş yapılıyordu. Bu bağlamda 1950 Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktası oldu. 1950'de Demokrat Partinin (DP) iktidara gelmesiyle çok partili hayata, yani demokrasiye geçiş yapıldı. Demokrat Partinin iktidarda olduğu yıllar liberal dönem olarak tanımlandı.

Demokrat Partinin iktidara gelmesi demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi kültürünün gelişmesine yol açmaktaydı. Demokrat Parti (DP) Cumhuriyet Halk Partisine (CHP) göre ekonomide, siyasette ve sosyal hayatta daha liberal bir vizyona sahipti. Bu durum CHP'nin de liberalleşmesini sağlıyordu. DP Anadolu'da çok büyük kitleler tarafından destekleniyordu. Vaner Planı olarak anılan Türkiye Kalkınma Planı'nın (1947) öngördüğü gelişme anlayışı liberal dönemin egemen politikası oldu. Bu planda liberal bir vizyona sahip olan "Yeni Devletçilik" anlayışı ortaya konuluyordu. Ancak, Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemde karma ekonomi modeli büyük ekonomik sorunlara rağmen sürdürüldü. Amerika ile olan ilişkiler bozulmuş karma ekonomi modelinden liberal bir ekonomiye geçiş çok başarılı olamamıştı.

Cumhuriyet Halk Partisiyle yaşanan siyasi krizin ağırlaşmasından dolayı Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu liberal dönem bir askeri müdahaleyle kapandı. 1961'de yeni bir anayasa yapıldı ve planlı döneme geçiş yapıldı. Karma ekonomi modeliyle sanayileşmenin daha hızlı ve dengeli olacağı düşünülüyordu. 1960'ların başlarından 1980 yılına kadar olan Planlı Dönemde ithal ikameci sanayileşme stratejisine dayalı olan makro ölçekli Kalkınma Planları yapıldı. Ancak, ithal ikameci makro kalkınma planlarının yapıldığı yıllarda ekonominin dışa bağımlılığı beklenen kadar azaltılamamıştı. Para ve kredi genişlemesi üretime ve sanayileşmeye gitmiyordu, bu kaynaklar ticaret, konut, ulaştırma gibi üretken olmayan alanların büyümesine yol açıyordu. Özel sektör tarafından kurulan sanayi işletmeleri yurt dışı piyasalara ihracat yapamıyorlardı. Ülkenin ihracat geliri olmamasından dolayı oluşan dış açıkların yol açtığı kronik döviz krizleri ülkenin kalkınmasını yavaşlatıyordu.

1970'lerin sonlarındaki ekonomik kriz 1950'lerin sonlarındaki ekonomik krizden üç-dört kat daha ağırdı. Bu ağır krizden çıkış için bürokratik ve siyasi elitler tarafından, özel

sektör öncülüğünde bir kalkınma vizyonuna geçiş kararı olan "24 Ocak 1980 Piyasa Ekonomisine Geçiş Kararları" alındı. 24 Ocak Kararları açık ekonomiler için oluşturulmuş küresel politika paradigması olan Monetarizme dayanmaktaydı. Bu ekonomik liberalizasyon kararları piyasa ekonomisine geçiş kararları veya ihracata dayalı sanayileşme olarak da bilinmekteydi. 24 Ocak ekonomik liberalizasyon kararlarıyla yurtiçi ve yurtdışı ticaret serbestleştirildi. Böylece, içe dönük kapalı ekonomi modeli Adam Smith'in görüşleri bağlamında revize edildi. 24 Ocak 1980 Kararlarının mimarı muhafazakar siyasi ve bürokratik elitlerden gelen Turgut Özal'dı.

24 Ocak Kararları dünyada çok moda olan Monetarist ve Neoliberal politikaları kapsıyordu. Neoliberalizm kapitalizmin en güçlü argümanlarından oluşan Neoklasik iktisat teorisine dayanıyordu. Özal Amerikan ekonomi düşüncesini ve girişimcilik kültürünü çok yakından tanıyan, bu bağlamda durağan İslam kültürünü modernleştirmek ve dinamizm getirmek isteyen bir kişiydi. Çünkü, 1970'lerin sonlarından itibaren içe dönük karma ekonomi modelleri ömrünü tamamlamış, dünya ekonomisinde açık ekonomi modelleri benimseniyordu. Neoliberalizm küreselleşme sürecini başlatmıştı. Küreselleşmeyi akıllıca yönetebilen ülkelerin hızla zengin olabildiği görülmekteydi. Dışa açık olup hızlı büyüyen bu ülkelere Yükselen Piyasalar da denilmeye başlanmıştı. Bu bağlamda Özal, kaynak kullanımında verimli olmayan kamunun öncülüğünde değil, verimli olan özel sektör öncülüğünde bir kalkınma stratejisinin daha rasyonel olacağını düşünüyordu.

Böylece, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren uygulanan karma ekonomi modeli, 1980'lerin başlarından itibaren revize edildi. Ulusal bir ekonomiden uluslararası bir ekonomiye tam olarak geçiş yapılıyordu. 24 Ocak Kararlarının özünde bulunan Monetarizmin ve Neoklasik iktisadın bakış açısına göre kamunun gelişigüzel olarak ekonomiye müdahale ettiği, kaynakları yeteri kadar etkin kullanmadığı, serbest piyasaların ise kaynakları daha rasyonel ve verimli kullandığı kabul ediliyordu. Bu yüzden, kuruluş yıllarından beri uygulanan kamucu perspektif ekonomik liberalizasyon politikalarıyla terk edildi. Özel girişim öncülüğünde Türkiye ekonomisi daha rekabetçi ve verimli bir ekonomik yapıya geçmeye çalışıyordu. Neoliberalizmin merkezinde yer alan devletin (kamu kesiminin) küçültülmesi ve ekonomik liberalizasyon kararları doğrultusunda önemli kurumsal düzenlemeler hayata geçirildi(Kepenek,2011:55).

Türkiye ekonomisinin dışa açıldığı1980-90'lı yıllar makroekonomik istikrar bakımında çok kötü bir dönem oldu. Dönemin başlarında öncelikli olarak devletin sahip olduğu zarar eden Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) özelleştirilmeye başlanmıştı. Ekonomik liberalizasyon kararları doğrultusunda mal ve hizmetlerin, sermayenin, işgücünün ve Türk Lirasının değeri serbest piyasalara bırakılmıştı. Enflasyon hedeflemesine geçen Merkez Bankasının temel amacı kalkınmanın finansmanı değil, fiyat istikrarı olmuştu. Türk lirasının değeri piyasalara bırakılarak esnek döviz kuru sistemine geçildi. Bu tarihten itibaren Türk Lirası daha sağlam para birimi olan Amerikan Doları karşısında sürekli değer kaybetmeye başladı. Bu durum, ülkenin enflasyon-devalüasyon sarmalına girmesine yol açmıştı. 1980'lerin başlarından itibaren sermayenin fiyatı olan faiz oranları da devlet müdahalesi olmadan serbest piyasalarda belirlenmeye başlanmıştı.

Ancak, Türkiye'de sermayenin kıt olmasından dolayı faiz oranları yükselmeye başladı. Yüksek faizlerin bulunduğu ortamda tasarruflar artarken yatırımlar ise olumsuz etkilenmekteydi. Yüksek faizler üretimi ve yatırımı olumsuz etkiliyordu. Ayrıca, yüksek faizler borçların çevrilebilmesini zorlaştırmaktaydı. Kamu bütçesinin büyük bir kısmı faiz ödemelerine harcanıyordu. Dış açıklar ve bütçe açıkları makroekonomik istikrarı bozmaktaydı. İşgücünün fiyatı olan ücretler de piyasa koşullarına bırakılmıştı. Türkiye'de işgücünün bol olmasından dolayı reel ücretler de düşmeye başlamıştı. Düşük ücretlerle iç talebin düşürülmesi enflasyonun düşmesine yol açtığı gibi ihracat için mal arzını arttırmaktaydı. İhracatın artması için sanayicilere önemli teşvikler veriliyordu ve bu durum döviz gelirlerimizin artmasına yol açmaktaydı. Sanayicilerin en önemli görevi dış açıkların kapanması için ülkeye döviz kazandırmak olmuştu.

Bütün olumsuzluklara rağmen 1980-90'lı yıllarda serbest piyasa ekonomisinin gelişmesini sağlayan önemli kurumsal düzenlemeler de hayata geçirildi. Bu bağlamda, 1986 yılında İstanbul'da bir sermaye piyasası kuruldu yani, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) açıldı. Aynı yıl Merkez Bankası bünyesinde bankaların rahat borçlanabilmesi için bankalar arası bir piyasa kuruldu. Ayrıca, Merkez Bankasının para politikasının önemli araçlarından olan Açık Piyasa İşlemlerine başlanıldı. 1989 yılında ise Dış Finansal Serbestlik olarak bilinen reform yapıldı ve Türk Lirası konvertible oldu. Bu reformla Türkiye'nin ödemeler dengesinin bir parçası olan sermaye hesabı yabancı sermaye akımlarına açıldı. Böylece, Türkiye'ye sıcak para olarak bilinen kısa vadeli portföy sermaye girişleri başladı. 1989 yılından sonra dış açıklarımızın kısa vadeli sermaye girişleriyle kapanması mümkün hale gelirken, bir yandan da ekonomide dolarizasyon başladı.

Serbest piyasa ekonomisinde kurumsal açıdan büyük önem taşıyan, piyasalarda rekabetin düzenlenmesi, tekelleşmenin ve haksız rekabetin önlenmesi gibi işlevleri olan Rekabet Kurumu 1997 yılında kuruldu. Türk Bankacılık sisteminin denetlenmesini ve düzenlenmesini sağlayan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ise 2001 yılında kuruldu. Bankaların denetlenmesi ve düzenlenmesini sağlayan bir kurumun bulunması bankacılık sisteminde yolsuzlukların yapılmasını engelledi. Bu bağlamda, ekonomik sorunların çözülmesi ve ekonomik performansın arttırılması için piyasalarda dengeyi sağlayan "doğru fiyatların" belirlenmesi yeterli değildir. Aynı zamanda piyasalarda "doğru kurumların" bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda, 24 Ocak 1980 Kararlarının özünde serbest piyasa ekonomisi bulunmaktadır.

Ana akım Neoklasik iktisat teorisine göre yatırımların ve ekonomik büyümenin sürdürülmesi şirketlerin kazandığı kârlara bağlıdır. Sermaye sınıflarının kazançlarının vergilendirilmesi tasarrufları ve yatırımları azaltmaktadır. Bu durum da yatırımları ve ülkenin ekonomik büyüme hızını düşürmektedir. Ülkenin ekonomik büyüme hızı şirketlerin kazançlarına ve yapacakları yatırım miktarına bağlıdır. Bu ikilemi çözmek için ana akım Neoklasik iktisat teorisini uygulayan Türkiye vergi gelirlerini doğrudan vergiler olarak değil, dolaylı vergiler olarak toplamaktadır. Yani, 24 Ocak 1980 Kararlarından sonra devlet sermaye sınıflarını aşırı olarak vergilendirmekten kaçınmaya başlamıştır. Bu şekilde, vergi yükü ağır olmayan şirketlerin daha çok yatırım yapacağı düşünülmektedir. Bu durumda ülkenin ekonomik büyüme hızını ve istihdam düzeyini de arttırmaktadır.

24 Ocak 1980 Kararlarıyla birlikte Türkiye ana akım olan Neoklasik iktisat teorisiyle ekonomik ve sosyal olarak modernleşmeye, yani kapitalizme evrilmeye çalışmaktadır. 24 Ocak 1980 Kararlarının ardından reel sektördeki Türk iş adamları Neoklasik teorinin "dünya fiyatları" argümanıyla tanıştılar. Dünya fiyatları argümanına göre maliyetleri dünya fiyatından düşük olan sektörler ihracatçı olabilmekteydi. Türkiye ekonomisinin dışa açılmasıyla birlikte reel sektördeki sanayiciler karşılaştırmalı üstünlükler ilkesine göre hareket etmek zorunda kaldılar. Böylece, ekonomik olarak başarılı olmak isteyen Türk iş adamları dünya fiyatlarından kaliteli mal üretip dış pazarlara satmayı öğrenmek zorunda kaldılar. Anadolu'daki aile şirketleri ülkenin hızlı bir şekilde büyümesine ve yapısal olarak değişmesine katkı da yapmaktadır.

Türkiye'de son yıllara kadar siyasi istikrara ve refaha yol açan önemli politikalardan birisi dışa açık olan ekonomide makroekonomik istikrarın sağlanması olmuştur. 2000'li yılların başlarında fiyat istikrarının sağlanması faiz oranlarının düşmesine yol açmıştır. Bu durum bütçedeki faiz yükünü azaltmış, bütçe açıklarının kapatılmasını da sağlamıştır. Bütçedeki faiz yükü düşerken, eğitime, sağlığa, memur ve emekli aylıklarına, sosyal yardımlara daha çok pay ayrılabilmiştir. Ayrıca, mali disiplinin sağlanmasıyla finansal istikrar güçlenmiştir. Düşük faizlerin bulunduğu yurt içi ortamda, iç ve dış borçlar rahat bir şekilde çevrilebilmiştir. Ayrıca düşük enflasyon oranı, düşük faiz oranı, düşük işsizlik oranı, küçük bütçe açıkları ve düşük cari işlemler açığı gibi ekonomik göstergelerle yabancı yatırımcının güveni sağlanmış, böylece ülkede kriz olma ihtimali de azaltılmıştır. Ancak, son birkaç yıldır ülkede makroekonomik istikrarın bozulmasıyla yoksulluk ve eşitsizlik düzeyinin arttığı görülmektedir.

Sonuç

İktisat sosyolojisi iktisat ile sosyoloji arasında iletişimi sağlayan ve iki bilim dalının karışımı olarak ortaya çıkan bir alt disiplindir. Türkiye'de iktisat sosyolojisi çalışmaları İstanbul Üniversitesi bünyesinde başlamıştır. İstanbul Üniversitesindeki "İktisat Sosyolojisi" ana bilim dalının kökleri 1933 yılında yapılan Üniversite Reformuna kadar uzanmaktadır. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow, Fritz Neumark ve Gerhard Kessler gibi Alman bilim insanları ile kurumun bünyesinde bir iktisat sosyolojisi geleneği oluşturmuştur. "Millet/Ulus inşa edici" olarak bilinen okulun kurucularından olan Fındıkoğlu Türk toplumunun modernleşmesi, ekonomik ve sosyal dönüşümü, sosyo-kültürel bütünleşmesi için çalışmalar yapmıştır. Ziya Gökalp ile başlayan Türklere medeniyet yolunu açan modernleşme süreci Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi isimlerle devam ettirilmiştir.

Büyük düşünce adamı Ziya Gökalp'e göre İslamiyetin modern hayatla uyumunun sağlanması oldukça önemlidir. Batı'nın yükselişi demokrasi veya sanayi devrimi ile başlamamış, en başta din olmak üzere doğa bilimlerindeki ve sanattaki gelişmelerle başlamıştır. Batının yükseliş süreci Martin Luther'in İncil'i ana dile çevirmesiyle ve dinde reform hareketiyle başlamıştır. Gökalp'e göre milletçe kalkınmaya demokrasi ile değil, dinde yapılacak bir yenileşme hareketiyle başlanacaktır. Ziya Gökalp'in iktisat sosyolojisinde dini sistem bütün sosyal kurumların temelini oluşturmaktadır. Bütün sosyal kurumlar kaynağını dinden almaktadır. İktisadi sistemin temelinde de manevi yapıyı oluşturan bir takım ahlâki ilkeler ve

zihniyet bulunmaktadır. Örneğin, Weber bu gerçeği görerek kapitalist sistemin Protestan ahlâkı ve kültüründen doğduğunu ileri sürmüştür.

Bu bağlamda, Türkiye'de iktisat sosyolojisi geleneğinin en tanınmış isimlerinden birisi de Türkiye'nin Weber'i olarak bilinen Sabri F. Ülgener'dir. İktisat sosyolojisi alt disiplini ana akım iktisat teorisinin sosyolojik bir perspektifle desteklenmesini sağlamaktadır. 1980'lerin başlarından itibaren Türkiye ana akım olan Neoklasik iktisat teorisiyle modernleşmeye, kapitalizme evrilmeye ve yapısal olarak değişmeye çalışmaktadır. Modernleşme sürecine rağmen Türk toplumunda İslam kültürü iktisadi davranışları etkileyen önemli bir faktör olmayı sürdürmektedir. 1980'lerin başlarında Turgut Özal serbest piyasa ekonomisinde İslam ahlakının canlandırılması için girişimlerde bulunmuştur. Turgut Özal'ın girişimleri sonucunda kültürel temeli, yani toplumsal zemini İslam dini ve değerleri olan bir piyasa ekonomisi ortaya çıkmıştır.

ABD ve Kıta Avrupası ülkelerinde kapitalizmin kültürel temelini birçok kolu bulunan Protestan kültürü ve ahlâkı oluşturmaktadır. Ancak, kültürel temelleri benzer olmasına rağmen ABD'nin Neoliberalizmini temsil eden "küçük devlet" ilkesinin tersine Kıta Avrupası ülkelerinde "sosyal devlet" ilkesi benimsenmiştir. Neoklasik ana akım iktisatçıların görüşlerinin benimsendiği ABD'de, piyasaların özgür olmasının ve devlet tarafından sınırlandırılmamasının yoksulluğun daha hızlı azalmasına yol açtığına inanılmaktadır. ABD'nin tam tersine Almanya gibi Kıta Avrupası ülkelerinde ise "Devlet" sömürücü kapitalizme karşı toplumun refahını koruyan ve yeniden dağıtım yapan "babacan" bir kurum olarak görülmektedir. Kültürel faktörlerden dolayı Alman (Luthercilik baskın) ve Amerikan (Kalvincilik baskın) kapitalizminin arasında önemli farklar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Kıta Avrupası ülkelerinde olduğu gibi hukukun üstünlüğüne dayalı sosyal devlet modelinin ülkemiz için daha uygun bir ekonomi modeli olduğu ileri sürülmektedir.

"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları:

Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazar/ların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız

The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.

Declaration of Conflicting Interests: No conflicts of interest were reported for this article.

Financial Support: It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.

Statement of Support and Acknowledgment: -

Double-Blind Peer Review: External-independent

KAYNAKÇA

Acemoğlu, D. , Johnson, S. , Robinson, J. ve Thaicharoen, Y. (2002). "Institutional causes, macroeconomic symptoms: volatility, crises and growth". Erişim: www.mit.edu/faculty/acemoğlu/papers.pdf.

Acemoğlu, D. , Johnson, S. , Robinson, J. (2004). "Institutions as the fundamental cause of long-run growth". Aghion, P. ve Durlauf, S. (Ed.). *Handbook of Economic Growth*. North Holland.

Acemoğlu, D. , Johnson, S. , Robinson, J. (2001). " The colonial origins of comparative development: an emprical investigation". *American Economic Review*. Volume 91. s. 1369-1401.

Bhagwati, J. N. (2002). "Democracy and development: cruel dilemma or symbiotic relationship?". *Review of Development Economics*, 6(2). s. 151-162.

Çostu, Y. (2023). *Küreselleşme ve din*. Paradigma Akademi Yayınları.

Divitçioğlu, S. (1981). *Asya üretim tarzı ve Osmanlı toplumu*. Sermet Matbaası.

Ergan, Nevin. G. (2022). *Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu bibliyografyası: hayat hikayesi-Türk düşünce tarihindeki yeri*. Doğu Kitabevi.

Jones, Eric L. (2006). *Cultures merging*. Princeton University Press

Kepenek, Y. (2024). *Türkiye'nin değişimi: Cumhuriyet çağdaşlaşmasından günümüze*. Remzi Kitabevi.

Kepenek, Y. (2011). *Development and structure of the Turkish economy*. ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim AŞ.

Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2012). *Türkiye ekonomisi*. Remzi Kitapevi.

Nişancı, Ş. (2002). *Osmanlı iktisat zihniyeti*. Okumuş Adam Yayınları.

Richter, R. (2000). "Institutional thought in Germany". Report at the ISNIE Meeting of 2000 at Tübingen, Germany.

Saray, M. (2013). *Atatürk'ün milli devleti ve küreselleşme*. Boğaziçi Yayınları.

Saray, M. (2024). *Atatürk'ün iktisat politikasında Celal Bayar'ın yeri*. Kesit Yayınları.

Sayar, A. G. (1998), *Bir iktisatçının entellektüel portresi: Sabri F. Ülgener*. Eren Yayıncılık.

Sezal, İ. ve Dağı, İ. (2016). *Özallı yıllar: siyaset, iktisat, zihniyet*. Beta Yayıncılık.

Smith, Anthony D. (1988). *Toplumsal değişme anlayışı: işlevselci toplumsal değişme kuramının bir eleştirisi*. (Çev. Prof. Dr. Ülgen Oskay). Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Smith, Anthony D. (2022). *Milli kimlik*. (Çev. Bahadır Sina Şener). İletişim Yayınları.

Smelser, N. ve Münch, R. (2023). *Kültürel kuram: kültürün kültsel kökenleri*. Urzeni Yayınevi.

Sombart, W. (2016). *Yahudiler ve modern kapitalizm*. Küre Yayınları.

Yılmaz, F. (2011). "Sabri Fehmi Ülgener ve liberalizm". Yılmaz, M. (Ed.). *Sabri Fehmi Ülgener: küreselleşme ve zihniyet dünyamız*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.